

А. М. Гриненко, канд. екон. наук, проф.,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

ЦІННІСНІ ОРІЄНТИРИ В ФОРМУВАННІ СОЦІАЛЬНОЇ ЗГУРТОВАНОСТІ СУСПІЛЬСТВА

АНОТАЦІЯ. У статті розглянуто проблеми системи цінностей як фактора формування соціальної згуртованості суспільства країн у сучасному глобальному світі, дано критичний аналіз зарубіжного досвіду в контексті порівняння з соціальними змінами ціннісних орієнтирів в незалежній Україні.

КЛЮЧОВІ СЛОВА. Система цінностей, соціальна згуртованість суспільства, глобальний світ, економічні та соціальні трансформації, соціальні права, соціальний діалог, соціальна інтеграція, глобальні виклики

АННОТАЦИЯ. В статье рассмотрены проблемы системы ценностей как фактора формирования социальной сплоченности общества в странах современного глобального мира, дан критический анализ зарубежного опыта в контексте сравнения с социальными изменениями ценностных ориентиров в независимой Украине.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА. система ценностей, социальная сплоченность общества, глобальный мир, экономические и социальные трансформации, социальные права, социальный диалог, социальная интеграция, глобальные вызовы.

THE SUMMARY. In article problems of system of values as factor of formation of social unity of a society in the countries of the modern global world are considered, the critical analysis of foreign experience in a context of comparison with society society changes of valuable reference points in independent Ukraine is given

KEYWORDS. System of values, social unity of a society, the global world, economic and social transformations, the social rights, social dialogue, social integration, global calls.

Вступ. Як відомо, в різних країнах та їх суспільствах у тій чи іншій мірі існують і соціальна згуртованість його членів, і навпаки соціальна відчуженість. У соціумі співвідношення стану «згоди» і «розбіжності» по тих або інших питаннях залежить від багатьох соціальних, економічних, етнічних, культурних і політичних складових, що робить досягнення єдності по ключових питаннях його життєдіяльності надзвичайно складним. У силу істотних розбіжностей в інтересах і можливостях їхньої реалізації відносини між соціальними прошарками та групами відзначаються певною напруженістю. Проте, дослідження вчених та останні

європейські і світові програмні документи засвідчують про визначальну роль в досягненні соціальної згоди та згуртованості саме системи сформованих та задіяних в соціальній життєдіяльності цінностей морального та духовного плану. Останнє вимагає задіяння групи функцій соціальної політики, які спрямовані на ті дії та заходи держави, які сприяють забезпеченню соціальної та політичної стабільності суспільства а також соціальної, екологічної, економічної безпеки.

З огляду на таку ситуацію це обумовлює необхідність наукового узагальнення складних динамічних змін і соціальних процесів, що відбуваються в суспільстві під впливом ринкових трансформацій з виділенням специфіки та особливостей діяльності державних інституцій і їх можливостей впливу на соціально-єднальні чинники, серед яких суттєву роль відіграють саме ціннісні орієнтири соціального розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зазначеним проблемам присвячено низку наукових праць. Проблеми соціальної згуртованості та впливу ціннісних факторів на економічні та соціальні процеси безпосередньо в державі та на світовій глобальній арені, досліджуються у працях вітчизняних, російських та білоруських дослідників серед яких слід назвати таких учених, як Е. Лібанова, Ю. Пахомов, А. Колот, С. Кримський, Ю. Павленко, В. Новіков, А Сіленко, В. Роїк, М. Волгін, А. Бабіч, В. Байнесв та ін.

Здобутки вчених мають велике наукове та практичне значення, однак необхідним у сучасних умовах є створення цілісної моделі соціально-згуртованого суспільства соціальної держави та стратегії її реалізації, що, в свою чергу, зумовлює потребу в комплексному дослідженні основних аспектів впливу та взаємозв'язку системи змінюваних цінностей на підвищення рівня соціальної згуртованості суспільства.

Постановка завдання та мета статті. Основним завданням статті та її метою є дослідження та окреслення певних найдієвіших елементів системи соціальних цінностей, які впливають на соціальну згуртованість суспільства, що знаходиться на етапі трансформаційних ринкових змін, а також виокремлення здеформованих перехідним до ринку етапом суспільних ідеалів.

Виклад основного матеріалу. Соціальна згуртованість (у трактуванні Ради Європи) — це здатність суспільства забезпечувати благополуччя всіх своїх членів мінімізуючи диспропорції в розвитку й уникаючи маргіналізації людей. Її досягнення має на увазі створення в суспільстві атмосфери солідарності яка зводить до мінімуму відчуженість. Концептуальним ядром доктрини соці-

альної згуртованості виступає включеність (залученість) людей у життя суспільства відповідно обґрунтовуються заходи спрямовані проти соціальної ізоляції й соціальної дезінтеграції (наприклад бездомності, маргіальності, бідності). Основні складові соціальної згуртованості показано на рис. 1.

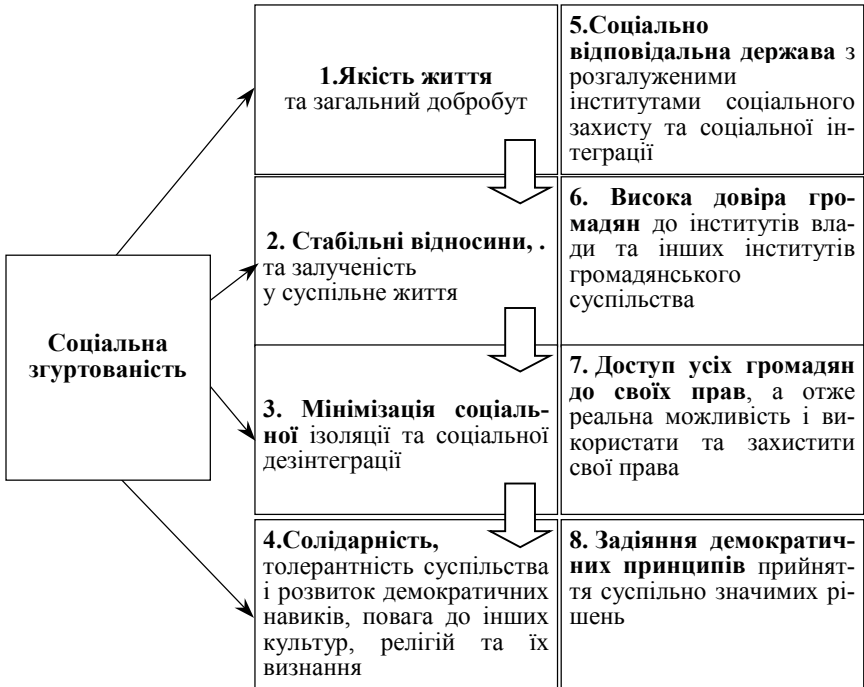

Рис. 1. Основні складові соціальної згуртованості згідно розробленої та оновленої в ЄС Стратегії соціальної згуртованості (2007 р.) [7]

Соціальна згуртованість має на увазі досягнення рівності й відсутність дискримінації в забезпеченні прав людини в реальному житті при наявності різноманіття думок культур релігійних вірувань. Це може бути забезпечене на основі:

- визнання достоїнства людей їх здібностей та самобутності;
- забезпечення волі особистого розвитку людини протягом всього його життя;
- надання можливості активної участі кожному чоловікові й кожній жінці в публічному культурному й трудовому житті суспільства.

У документах присвячених соціальної згуртованості підкреслюється що Рада Європи прагне до розробки такого підходу до соціальної згуртованості, який би ґрунтувався на правах людини. Діяльність держави у сфері соціальної політики вже не зводиться до добродійності або соціальної допомоги призначеної тим членам суспільства, які перебувають у найбільш скрутному положенні мова йде про те щоб гарантувати всім однакові права.

Серед об'єктивних передумов становлення інституту соціальної згуртованості, до яких відносяться підвищення рівня і якості життя населення; формування нової якості робочої сили; розвиток цивілізованих інститутів громадянського суспільства; зростання ролі міжнародно-правових норм у сфері соціальних і соціально-трудова відносин, чільне місце *належить ціннісним факторам, що сприяють соціальному єднанню та згуртованості.*

До несприятливих факторів заважаючих становленню соціальної згуртованості суспільства слід віднести:

- стале поширення ліберальних концепцій у формуванні політики економічного і соціального розвитку;
- зростаючу індивідуалізацію трудової поведінки та відносин у сфері праці як результат і наслідок підвищення гнучкості ринку праці;
- підвищення ролі транснаціональних корпорацій у формуванні політики на ринку праці та обмеження можливостей інститутів держави щодо незалежного впливу на соціально-трудова сферу;
- зростаючу поляризацію доходів населення;
- формування суспільства споживання та суспільства «індивідів», що сповідує споживацькі настрої та мотиви поведінки;
- деградацію моральних цінностей і трудових установок громадян;
- нерозвиненість інститутів демократії у суспільстві;
- зростання розбіжностей між проголошеними соціальними правами і практикою їх реалізації.

Наслідком дії означених вище чинників є те, що в усіх суспільствах, не виключаючи й ті, що їх прийнято називати громадянськими, певною мірою існує як соціальна згуртованість його членів, так і соціальна відчуженість. При цьому співвідношення у суспільстві станів «злагода» — «розбіжність» все частіше складається на користь останнього.

Важливо підкреслити, що принцип соціальної згуртованості Рада Європи вважає найважливішим елементом соціальної політики держав — членів ЄС. Зокрема, перегляд у 2004 р., а потім у 2007 р. Стратегії соціальної згуртованості став імпульсом до роз-

витку нових підходів у здійсненні країнами Євросоюзу політики в області доходів, соціального захисту, освіти, охорони здоров'я, житла й екології, демографії, соціального діалогу та ін. Таким чином, Рада Європи поетапно втілює ідею соціальної згуртованості у реальних політичних діях при цьому на національному рівні рекомендується виробляти й реалізувати політику, спрямовану на сприяння соціальної згуртованості. Для цього пропонується розробляти програми скоординованих дій органів, що визначають і реалізують державну соціальну політику, а також проводити регулярний моніторинг результатів зусиль, спрямованих на досягнення соціальної згуртованості.

Проте, дійсність багато в чому суперечлива і не сприятлива для соціального єднання. І тут, слід відмітити, що чи не найбільш значимою причиною дестабілізації соціальної згуртованості, що проявилася в останні роки у більшості країн світу, є інтенсивне зростання нерівності у розподілі доходів.

Україна в цьому плані не є винятком. Ейфорія незалежності значно знизилася якість державного менеджменту і як результат різке послаблення державності відкрило дорогу небаченій раніше злочинності, особливо корупції. В результаті виникла убивча для духовності атмосфера, і про якісь творчі цінності й думати стало неможливо. Тим паче, що з роками ситуація в країні погіршувалася ще і фактором зростаючого розриву між рівнем і способом життя малої частини багатих і величезної маси бідняків. Полярність — коли вона надмірна — не тільки гнітить дух, але і дратує, а це викликає бунти і революції. А до того ж непомірний розрив у доходах калічить дух і психіку як багатих, так і бідних, що також не сприяє досягненню злагоди та згуртованості.

Багатим в атмосфері ажіотажного збагачення не до країни — вона для них тільки годівниця. А бідним теж не до країни: убогість їх роздавлює, озлоблює, підриває впевненість у завтрашньому дні і, головне, позбавляє сенсу життя. Чекаючи в такій ситуації не те що підйому — просто сумлінного ставлення до праці — даремно. Простий люд у цій ситуації занурюється в атмосферу безвиході, і вже ніхто не вірить у якусь перспективу. Красти, давати хабара, бути паразитом — уже не соромно. До того ж починається небезпечно для країни звикання до стану периферійності, що навіть породжує *синдром занепадницького комфорту*, коли людину цілком влаштовує ухиляння від напруженої праці, безкарна безвідповідальність, відсутність необхідності за щось хвилюватися, кудись дертися, з кимсь суперничати, морочити голову щодо підвищення кваліфікації і т. ін.

Ситуація ускладнюється ще і тим, що всі державні і суспільні інститути, включаючи ЗМІ і систему освіти нав'язують нашому народу руйнівну ідеологію іноземних, західних держав. Остання в даний час прийняла форму нав'язливої пропаганди «загально-людських» цінностей, що припускає:

— абсолютизацію прав і воль індивідуума, і спонукає до безкомпромісної боротьби (конкуренції) за їхнє дотримання;

— пропаганду по західних підручниках ліберально-ринкової конкуренції як нібито природної «війни усіх із усіма» за об'єктивно обмежені ресурси;

— формування культу швидкого збагачення без праці, незбагненого споживання, розкоші, зверхності, пересиченості, насильства, вульгарності, хтивості й іншої аморальності і т. п.¹

Перераховані сурогатні цінності в дусі «американської мрії» не просто суперечать нашим традиційним східнослов'янським ідеалам, але об'єктивно дезінтегрують економіку і суспільство на всіх рівнях і в усіх напрямках. Тим самим вони надійно перетворюють країну в легку здобич могутніх західних транснаціональних корпорацій і в результаті позбавляють наш народ глобальної конкурентноздатності і, відповідно, майбутнього.

Звертаємо увагу на те, що в основі наших східнослов'янських духовно-моральних орієнтирів розвитку лежать зовсім інші цінності й ідеали, що зводяться до наступного:

• прогрес і процвітання великої східнослов'янської цивілізації, а не деградація і вимирання її народів;

• державна влада і підприємницька діяльність для служіння Батьківщині і своєму народу, а не для корисливого наживання;

• пріоритет у всіх сферах життєдіяльності, включаючи економіку, моральних засад, а не тільки юридичних;

• первинність обов'язків перед Батьківщиною, суспільством, родиною, а не одних тільки індивідуальних прав і воль;

• колективізм, співробітництво і взаємовиручка, а не дезінтеграція і ринкова конкуренція як «війна всіх з усіма»;

• культ родини і здорового способу життя, а не споживацтва, похоті і всіляких перекручень.

І ще раз слід нагадати, що ціннісні ідеали спрямовані на соціальну згуртованість постійно знаходяться в розвитку і творчому поєд-

¹ Білоруський учений-економіст — д-р екон. наук, професор БДУ процитував в своїй статті слова одного з великих російських підприємців П.О. Авена на телепрограмі «Постскрипtum» на телебаченні 20 листопада 2004 р., вирази якого гранично чітко демонструють моральні якості сучасного «ефективного власника», а саме: «Убогість в країні — не наша турбота. Ми займаємося лише тим, що нам вигідно. Все інше — емоції»[1].

нанні, вплив на які здійснює саме система ефективного державного менеджменту. Прикладом може служити децю інша за цінностями країна Сінгапур, який не міг би відбутися, якби легендарний прем'єр Лі Куан Ю, який 30 років керував країною, не створив нову генерацію освіченого, професійного, чесного, і фанатично націленого на успіх класу чиновництва, як вищого, так і провінційного рівнів. Багато позитивного в цьому плані можна сказати і про Китай, де країну один за іншим очолювали видатні лідери, під стать яким і підбиралися навіть провінційні, а не тільки вищі чиновники. Зрозуміло, що таке чиновницьке воїнство резонує у народну гущу, надихаючи, консолідує і направляючи в потрібне русло енергію сотень мільйонів громадян. І не випадково дані опитувань у тім же Сінгапуру і Китаї свідчать про величезну довіру до влади, на відміну від результатів, отриманих у Європі, чи наприклад, в Україні, а також і у Росії.

Мудрість державного менеджменту в Китаї полягає ще і в тому, що ринкові відносини були розблоковані саме до потрібної (а не до безмежної) міри, вдало спрацював також і ренесанс конфуціанських цінностей, і ідеали соціальної справедливості, що дісталися у спадщину від недавнього минулого, і плановий принцип на довгострокове майбутнє¹.

Синтез усього цього, доповнений творчим використанням західних рецептів, саме і дав вибуховий синергетичний ефект. Що ж до цінностей, що затвердилися в Китаї, то вони не є чимось невидимим. Вони наглядні, оскільки прозоро реалізуються через насичену винаходами господарську і державно-будівельну практику. Чого варті, приміром, технологія «вертушки», що дозволила сформувати на старті кадри бізнесменів не з бандитів, як у нас, а з кращих представників ініціативної молоді, або практика створення найкращих у світі вільних економічних зон (ВЕЗ), на чому ми не випадково спіткнулися. Або ж небачений у світі феномен ефективного поєднання, здавалося б, непоєднуваного — компартії і ринку; або спосіб поєднання Китаю з Гонконгом за принципом «одна країна — дві системи».

Повертаючись до власних реалій слід зауважити, що відсутність соціальної згуртованості, духовної цілісності (єдності основних ціннісних орієнтирів) суспільства сучасної України є самоочевидним фактом про який вже було сказано. Найбільш яскраво це виявляється при зіставленні даних соціологічних опитувань жителів її західних і східних областей, а також ілюструється регіональним розподілом голосів на останніх президентських виборах у січні та лютому 2010 року.

¹ Китай, наприклад, згідно рішень XVII з'їзду КПК (жовтень 2007 р.) у стратегічній перспективі до 2020 р. планує побудувати *середньозаможне суспільство*.

Однак ті шляхи забезпечення єдності українського суспільства, що пропонуються різними політичними силами, сприяють лише збільшенню ситуації суспільного розколу по ціннісно-менгальному, регіонально-мовному, але зовсім не по загальнонаціональному, як це необхідно принципу. І тут важливо згадати основний принцип переглянутої стратегії соціальної згуртованості, основним гаслом якої стало: «Кожне покоління має заново знаходити керований баланс сил». Мова тут може йти перш за все про суспільну генерацію 18—25-літніх, у яких підвищена тяга до комунікативних процесів, до освітніх амбіцій. Крім того молодь є головними учасниками комунікацій, що впливає на свідомість громадськості.

Але в Україні ця генерація по суті регіонально розрізнена, немобільна, сповнена стереотипів і довго ще не зможе протиставити пануючим моделям мислення старших генерацій формуючих сучасну національно-політичну й інтернаціональну свідомість.

І тут варто помітити, що без масової студентської освітньої міграції, яка б була постійною сполучною ланкою в комунікації між Заходом і Сходом, в Україні з регіонально розділеного суспільства не може вирости національне і наднаціональне комунікативне співтовариство [2].

Загалом освіти майбутнього належить як навчально-пізнавальна, так і соціально-єднальна місії. Одне з головних завдань освіти в XXI столітті — це навчити молодих людей бути хоризматичними, толерантними, мобільними вміти працювати в команді і сприяти її єднанню та згуртованості [6, 2].

Висновки

Узагальнюючи викладене слід зазначити, що соціальна згуртованість суспільства — це стан суспільства, у якому його члени діють відповідально, соціальний діалог є повсякденною нормою, наявні інститути і процедури сприяють активному, залученню людей у публічне, культурне і трудове життя суспільства. Провідне місце в забезпеченні суспільної єдності та згуртованості посідають ціннісні фактори, тобто фактори культури, життєвих сенсів та ідеалів. Вплив останніх може бути як позитивним, так і негативним або згубним для соціальної єдності та згуртованості суспільства.

Зрозуміло в межах однієї статті неможливо розкрити повною мірою хвилюючі й актуальні питання соціальної згуртованості суспільства в аспекті ціннісних орієнтацій, але автор цих рядків буде вдячний усім хто відгукнеться на цю проблему і візьме участь у чи дискусії через публікації, чи через участь у конференціях, круглих столах і інших формах наукових комунікацій.

Література

1. *Байнев В. Ф.* Система неокolonизации и ее функционирование как главная причина хронического кризиса стран бывшего СССР [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://baynev.livejournal.com>
2. *Гриненко А. М.* Освітня міграція як ціннісний орієнтир соціальної згуртованості українського суспільства // Управління розвитком // Збірник наукових праць Харківського національного економічного університету. — Харків: ХНЕУ, 2010. — № 3. — 123 с. — С. 6, 7.
3. *Колот А.* Соціальна згуртованість як доктрина забезпечення стійкості розвитку суспільства в умовах глобальних викликів // Україна: аспекти праці. — 2009. — № 7. — С. 11—19.
4. *Пахомов Ю. М.* Система цінностей як фактор конкурентоспроможності країн у глобальному світі // Економіка ринкових відносин. — 2008. — № 1. — С. 38—45.
5. *Валентин Роук.* Социальная сплоченность — одна из базовых доктрин Евросоюза // Человек и труд. — № 5/2009. — С. 16—19;
6. Газета «Факты». — 30.01.2010. — С. 2.
7. Concerted development of social cohesion indicators.
8. Methodological guide [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.coe.int/t/dg3/youthfamily/default_EN.asp

Стаття надійшла до редакції 30.06.2010 р.

УДК 330.342.

С. М. Гринецька, канд. екон. наук,
старш. наук. співроб.,
Інститут економіки промисловості НАН України

СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА ПРИ АКТИВІЗАЦІЇ ПРОЦЕСІВ САМОРОЗВИТКУ РЕГІОНІВ

АНОТАЦІЯ. Розглянуто теоретичні та науково-методичні питання саморозвитку регіонів у соціальному аспекті. Висвітлено проблеми економічного регулювання збалансованого розвитку економічних та соціальних потреб в умовах обмежених ресурсів. Визначено пріоритети державної соціальної політики, спрямованої на створення умов для саморозвитку регіонів.

КЛЮЧОВІ СЛОВА. Соціальна політика, державне регулювання соціальної орієнтації економіки, соціальні бюджетні витрати, соціальні пріоритети.

АННОТАЦИЯ Рассмотрены теоретические и научно методические вопросы саморазвития регионов в социальном аспекте. Отражены проблемы экономической регуляции сбалансированного развития экономических и социальных потребностей в условиях ограниченных ресурсов. Определенно приоритеты государственной социальной политики, направленной на создание условий для саморазвития регионов.